

Šaur, Vladimír

[Conevski, Tončo. **Naráčnik po ezikova kultura: za učenci, studenti i za čuždenci, izučavašti bălgarski ezik**]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1963, vol. 12, iss. A11, pp. 185-187

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100088>

Access Date: 04. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

nejmáš víery na něch, jímž si ... čisti dohodil a jě z chudých ľudů vzplodil AlxBM 99—100.³ Při definitivním řešení otázky, proč tomu tak je, bude nutno přihlédnout k oběma jevům. — Doklad s *ibo* z Cloz 5a, uváděný jako jediný na připojování dativu absolutního podřadící spojkou (str. 49), není správně interpretován: *ibo* vyjadřuje zde důvodový vztah k předcházejícímu kontextu a připojuje celou větu (i s dativem absolutním); není vyjádřením vztahu mezi dativem absolutním a větou s určitým slovem, k níž dat. absol. patří. Spojka *ibo* měla povahu parataktickou a věta s ní nemohla být v stsl. antepovaná.⁴ Spíše by bylo možno předpokládat, že připojuje dativ absolutní k předcházející větě, nikoli k větě následující. — Výklad o participiu s akuzativem odpovídá dobře staroslověnskému stavu, ale z hlediska dalšího vývoje těchto konstrukcí ve slov. jazycích (a také pro řešení otázky jejich slovanskosti) by bylo vhodné odlišit participií po slovesech pravení, mluvení (kde jde sotva o konstrukci původem domácí) od participií po slovesech smyslových vjemů a po slovesech vyjadřujících zdání, domnění (str. 57 n.). Ostatně i pro staroslověnštinu samou by bylo takové dělení výhodné, protože by se ukázalo, že konkurující prostředky (zejm. infinitiv) se neobjevují ve všech těchto typech. — Ilustrativní uvádění českého znění biblických míst z Kralické bible je většinou užitečné, ale někde i trochu problematické, zejm. když se má ukázat „český překlad některých dokladů řeckých“ (str. 83). Musíme tu počítat s vlivem předlohy latinské. — Konstrukce *krto* + participium stávala původně zřejmě jen po záporném slovese *byti* (*něstr krto miluje*) a teprve sekundárně i po kladném *jestz*;⁵ proto by mělo být na str. 99 opačné pořadí: *něstr (jestz) krto* + participium. — Bylo by vhodné uvést na str. 100 též příklad na part. po *aky* (viz *Slovník jazyka staroslověnského*, seš. 1, s. v.), když se o tom mluví. — V dokladech citovaných na str. 130 dole je i zcela určité vytýkací — v daném kontextu nemůže být spojkou, protože nemá co spojovat.

Večerkova práce je psána velice pečlivě i po stránce jazykové a stylistické. Je třeba obdivovat též přesnost v citování dokladů a pečlivé provedení korektur ve složitém textu (tiskové chyby jsou ojedinělé a zpravidla jen technického rázu). Orientaci v knize napomáhá přehledná grafická úprava, rejstřík věcný (spojený se slovní) a jmenný i velmi cenný soupis dokladů z kanonických památek, který umožňuje kontrolu úplnosti autorova materiálu.

Studie *Syntax aktivních participií v staroslověnské* je skutečně cenným přínosem k historicko-srovnávacímu zpracování staroslověnské skladby a tím i pro srovnávací skladbu slovanskou.

Jaroslav Bauer

Tončo Conevski, Narážnik po ezikova kultura. Za učenci, studenti i za čuždenci, izuča-vašti bǎlgarski ezik. Sofia, Nauka i izkustvo 1960. 412 s.

Péče o kulturu vlastního jazyka je součástí jazykovědy všech národů. Při budování socialismu a komunismu vystupuje do popředí, neboť na jazyk jako prostředek společenského styku je kladeno mnoho nových požadavků. Poněvadž lepší zítřek lidstva budujeme za spolupráce dalších a zejména slovanských národů, je třeba si všimnout názorů v oblasti jazykové kultury v jejich zemích.

V Bulharsku se věnuje jazykové kultuře zvýšená pozornost. Vychází tu řada časopiseckých statí i samostatných publikací. Jednou z nich je i příručka Tončo Conevského, vydaná v roce 1960. Podtitul uvádí, že je vhodná i pro cizince, studující bulharštinu; všimneme si jí proto z hlediska Čecha, učícího se bulharsky.

Podle autora hlavním cílem příručky nemá být poučení o problémech pravopisu, kterému se každý učí ve škole. Autor chce dosáhnout vyššího cíle: pomoci ke zdokonalování stylu jazykových projevů, k dosažení vyššího stupně jazykové kultury. Pojem „jazyková kultura“ chápe autor „jako soubor otázek gramatických, stylistických, pravopisných a zčásti i literárně teoretických.“ (Citováno podle úvodní poznámky.) Hlavní důraz klade autor na očištění jazyka od nenáležitých cizích slov a prvků a od užívání slov v nenáležitém významu. S tímto pojetím jazykové kultury lze souhlasit, snad jen s výhradou, že literárně teoretické otázky se týkají jen stylu uměleckého a podle toho je nutno chápat jejich místo v problematice jazykové kultury.

Obsah příručky je cenný. Autor, který dlouhá léta vykonával funkci korektora a později redaktora, nashromáždil řadu poznatků o často se vyskytujících jazykových poklesech, a v pří-

³ Srov. J. Bauer, *Vývoj českého souvětí*, Praha 1960, 199.

⁴ Viz M. Bauerová, *Stsl. spojky bo, *nebo, nebonz, ibo*, Studie ze slov. jazykovědy, Praha 1958, 98—99.

⁵ Srov. A. A. Potebnja, *Iz zapisok po russkoj grammatike I—II*, Moskva 1958, 208 n.: V. Jagič, *Beiträge zur slavischen Syntax*, Wien 1899, 68; Fr. Trávníček, *Neslovesné věty v češtině II*, Brno 1931, 46—47.

ručce seznamuje s těmito zkušenostmi čtenáře. Hodnota obsahu je však z velké části snížena ne příliš vhodným uspořádáním materiálu. Příručka je upravena na způsob slovníku; to je vhodné pro poučení, týkající se jednotlivých slov — např. o psaní cizích slov, velkých písmen, v jednotlivých případech pravopisných těžkostí — avšak nepraktické pro poučení obecnější, zejména gramatická. Tyto výklady jsou takto zbytečně kouskovány; někdy se téměř totéž opakuje u dvou i více hesel. Dále chybí rejstřík, což je dosti závažné. Potřebuje-li čtenář namátkovou informaci, těžko ji hledá. U některých hesel, zejména u cizích slov, je smíšeno poučení jazykové s věcným. Tak vzniká tříst nesourodých výkladů. Abychom čtenáři ukázali, jak to asi v praxi vypadá, uvedeme seznam hesel a jejich stručnou charakteristiku např. na s. 69. Jsou tu hesla: *D* (o hlásce a písmenu) — *da* (o funkci spojky) — *da* (částice pro přitakání) — *dá* (o krátkém infinitivním tvaru slovesa) — *davajte, dajte, davam* (o správném tvoření imperativu a o přeneseném významu slovesa) — *davlenie* (o významu slova) — *davja se* (o časování slovesa a tvoření přičestí) — *daže* (o významu částice) — *dadaizám* (literární teoretické poučení) — *daj-lada* (etnografické poučení o významu obyčeje, označovaného tímto slovem) — *daktíl* (literární poučení) — *daktilo...* (poučení o tom, že první element této složeniny je cizí slovo). V některých případech je sled hesel asi takovýto: *lichvar* — *liša* — *lišni glagoli* (obecné poučení o časování) — *lišni mestoimenija* (o osobních zájmenech — v rozsahu 2 stránek) — *liša* — *lišej* atd. — Rozhodně nevhodnější by tu bylo oddělit obecné výklady, vytvořit z nich samostatnou část, a do části slovníkové pojmout jen to, co se týká jednoho nebo několika slov. — Není také jasné, proč do příručky jazykového charakteru je zařazen věcný výklad o různých literárních -ismech (srv. výše uvedený *dadaizám*, ale i *romantizám, realizám, simbolizám* aj.).

Forma utřídění materiálu by mohla vést povrchního pozorovatele k závěru, že příručka nemá valnou hodnotu. To však je skutečně jen první dojem; při pozorném studiu knihy má český zájemce o bulharštinu, který ovládá její základy, možnost dozvědět se řadu věcí o důležitých jevech bulharské gramatiky, které by se jinak nedozvěděl. Z Conevského příručky lze např. dobře studovat časování bulharského slovesa; český zájemce o bulharštinu nemůže tuto partii zvládnout podle publikací, vydaných v ČSSR, chce-li tuto partii znát přesně. V ČSSR totiž nevyšla publikace obsahující poučení o těchto jevech, podané věcně a metodicky lépe. (Ze zahraničních prací bychom mohli doporučit sovětskou učebnici kolektivu autorů, vedeného Bezikovem, vydanou r. 1953. Z jiných bulharských knih poskytují správnou informaci jen nové školní či vysokoškolské učebnice, u nás zpravidla nedostupné, a mluvnice, zpracované L. Andrejčinem. Ostatní je buď zastaralé nebo neúplné.) Též partie o zájmenech jsou zpracovány stručně, jasně a správně. Češi, učící se bulharsky, dělají největší chyby zpravidla v užívání členu, užívání spojek a ve slovosledu; o příslušných partiích je možno čtením Conevského práce získat dost důležitých poznatků. Studium příručky je možno se použít o bulharské frazeologii, o tvoření slov, o organizaci bulharské věty, v mnoha případech lze získat informaci o přízvuku, který kolísá podle dialektů, a též v mluvě Bulharů, žijících na území ČSSR, není zpravidla vždy správný. Pro nás jsou též důležité ty partie příručky, zahrnující nevhodné rusismy; Čech, který se učí bulharsky, zná zpravidla rusky a vnáší tak ruské prvky do svého bulharského jazykového projevu. K takovým rusismům v bulharštině patří např. neústrojně užívání participiálních vazeb, užívání opisného pasiva místo vhodnějšího zvrtného, nadměrné užívání neshodných přívlastků aj. Nesouhlasíme však s autorovým tvrzením na s. 395, že předložka *čez* je rusismus a že by bylo lépe užívat *posredstvom, s pomošttá na*. Oba navrhované obraty jsou též rusismy a nadto mají zcela knižní charakter.

Dobré je, že autor označuje konstrukce, které zastaraly: některé formy budoucího času, krátká infinitivní forma v oddílu *neopredelen glagolen oblik* aj. Na to totiž některé mluvnice bulharštiny (Andrejčin z r. 1944, Slawski z r. 1954 aj.) zčásti zapomínají. Na s. 362—364 autor upozorňuje na užívání některých tvarů slovesa v umělecké literatuře a folklóru, což je správné. Jinde však se autor nechal vést subjektivním stanoviskem. Na s. 200 a zřívou na s. 312 tvrdí, že zvrtné zájmeno *se, si* normálně stojí před zápornou příklonkou *ne*. To platí pouze pro západo-bulharské dialekty, avšak ve východobulharských dialektech a ve spisovném jazyce je pořadí těchto enklitik opačné, o čemž svědčí i autorem uvedené příklady na s. 313. Podobně na s. 206 u předložky *niz* autor neuvěděl, že tato předložka se vyskytuje jen v jihozápadních dialektech a ve starších textech, zatím co spisovný jazyk užívá v témž významu pro příslušná spojení předložky *iz*.

Budou nás jistě zajímat některá uváděná zjištění. Na s. 34 autor podle výzkumů akad. V. Georgieva uvádí, že nejméně blízká ze slovanských jazyků je bulharštině polština; má jen 35—40% slov blízkých a 40—50% slov běžnému Bulharovi nepochopitelných. Na druhém místě co do oddálenosti slovního fondu je čeština, která má 40—45% slov blízkých a 35—40% slov nepochopitelných. Tato srovnání by zasluhovala dalšího studia, zejména v oblasti gramatické stavby a ve fonetice.

V některých případech by bylo třeba výklady poněkud rozšířit. To se týká komentáře u slov,

kteřá se těžko zařazují do slovních druhů, jako *abe* (autor neuvedl, že vedle udávaného citoslovočného významu se ještě vyskytuje v žargonu substantivum *abe* = chléb), *ej, eto, neka, už, vsáde* aj., *Káde a kím* nejsou synonymní předložky (s. 151), kromě toho *káde* jako předložka je zastaralé. Též užití některých dalších předložek se liší podle dialektů a bylo by třeba připojit aspoň stručnou poznámku; platí to o *ot, prez, po, u, kím* aj. — Autor zřejmě pochází ze západního Bulharska, poněvadž řadu jasných dialektismů z této oblasti povoluje a naproti tomu se staví proti těm prvkům východobulharských nářečí, které norma spisovného jazyka připouští. Např. na s. 285 tvrdí: „Redukce samohlásek je vlastní východobulharským dialektům. Ve spisovném jazyce je nutno se jí vyhýbat.“ — Norma spisovné bulharštiny však redukci dopouští, nedovoluje jen nadměrnou redukci, jaká je např. na Lovečsku, Gabrovsku aj.

Několik poznámek k terminologii, užívané v příručce. Autor většinou užívá nejnovější terminologie, zejména pokud jde o oblast slovesa. Správně označuje „*preizkazno naklonenie*“, ale jeho jednotlivé formy „*preizkazni vremena*“ (segašno *preizkazno vreme*, minalo *preizkazno vreme* atd.). Správně označuje *bádešte vreme v minaloto*. Někde však, patrně pod vlivem starších názorů, zejména akad. A. Teodorova-Balana, uvádí zastaralé nebo dnes neuzívané termíny *menitba* (flexe) (srov. s. 162), *mestoime* m. *mestoimie* (s. 169) aj.

Shrneme-li, vidíme, že výklady v příručce Conevského mají značnou hodnotu a že se z nich může studující bulharštiny leccos dozvědět; tato hodnota však byla snížena nevhodným uspořádáním textu, takže kniha se de facto stala nikoliv, jak je nazývána, příručkou, nýbrž „zajímavým čtením pro filologa bulharistu“. V tomto směru je poučením i pro podobné pokusy u nás, a proto je třeba, abychom podobné práce v cizině nenechávali bez povšimnutí.

Vladimír Šaur

Jean Perrot: *Les dérivés latins en -men et -mentum*. Études et commentaires XXXVII, Paris (C. Klincksieck) 1961, 382 p.

Ce nouveau livre est une monographie excellente du domaine de la formation et de l'histoire des mots. À l'égard de l'actualité de ce genre, nous considérons l'ouvrage présent comme si important non seulement à cause de ses résultats mais aussi à cause de son apport méthodique et à cause de son initiative dans les parties linguistiques en général que nous nous permettrons de reproduire son contenu un peu plus détaillé qu'il n'est pas d'usage. La richesse de ce contenu ne nous permet qu'un choix simple des pensées principales et l'aperçu des conclusions tirées. C'étaient plutôt les vues méthodiques que matérielles qui ont causé la division de l'ouvrage en six parties.

La première partie comprend des indications introductives sur les appartenances historiques des dérivés latins en *-men* et *-mentum* qui se relie à un important groupe indo-européen conservé dans la plupart des langues, c'est-à-dire à la formation en **-men-/*-mon-/*-m̥n-*. L'auteur caractérise ce type suffixal **-m(e)o-n-* tout d'abord dans le cadre indo-européen, puis il résume brièvement les données italiques et apporte une vue d'ensemble des données latines. L'antiquité du type **-m(e)o-n-* est attesté non seulement par sa représentation dans tous les grands groupes de l'ensemble indo-européen et par un assez grand nombre de mots dérivés correspondants dans plusieurs langues qui indiquent la vitalité du type en indo-européen commun, mais aussi par un jeu d'alternances de caractère ancien, affectant l'aspect vocalique du suffixe (soit en relation avec des distinctions de valeur, soit au cours de la flexion) et la place du ton; la formation a fourni à la fois des neutres et des adjectifs, ceux-ci servant souvent de noms d'agent.

De traits caractéristiques morphologiques et sémantiques, sont ici présentés surtout les faits qui peuvent être en rapport avec les données latines: les relations entre l'aspect vocalique du suffixe, la place du ton et le sens du dérivé dont la complexité est illustrée surtout par une revue brève des données grecques et sanscrites; l'emploi du suffixe **-men* pour des formes d'infinitifs dans le groupe indo-iranien et hellénique et pour une forme dite „supin“ en hittite ce qui montre l'aptitude du suffixe **-men* à fournir des noms verbaux; la composition de la suffixation **-m-en-* de deux éléments qui permet de chercher, d'une part, les relations entre le suffixe **-men-* et de divers autres suffixes, notamment entre les suffixes **-mer-*: **-men* auprès de substantifs verbaux et **-mo-*: **-mno-* auprès des participes médio-passifs, d'autre part, l'unité sémantique des formations suffixales avec la base **m*: «cette base représenterait un suffixe **-em-/*-m-* auquel s'attacherait une valeur générale „moyenne“, impliquant la participation du sujet au procès qu'il subit ou qui l'engage intimement»; le suffixe se présente aussi sous la forme **-s-men-* (mais non en slave, voir plus loin!); les dérivés en **-m(e)o-n-* ont eux-mêmes servi de base à de nouvelles dérivations dont on signale ici — à côté du suffixe thématisé mentionné déjà **-m(e)no-* — le suffixe *-ment* d'une classe d'adjectifs indo-iraniens et les formations isolées en **-m̥to-*; enfin est présenté ici d'une façon plus précise le type de neutres en **-m̥n-* et on note quelques essais de son explication sémantique.

L'osque et l'ombrien ont très peu de représentants du type en **-m(e)o-n-* et on peut dire qu'ils